



## ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

УДК

*ПЕТРО КОВАЛЬ, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна  
ORCID ID 0000-0001-7074-  
Petro\_koval239@ukr.net*

### ДУХОВНО-МОРАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА

*ПЕТРО КОВАЛЬ, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна  
ORCID ID 0000-0001-7074-  
Petro\_koval239@ukr.net*

### ДУХОВНО-МОРАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто засоби мистецтва як одну із складових навчально-виховного процесу. Зазначено, що вони є важливим духовно-формульним чинником успішного та якісного навчання студентів, підготовки їх до професійної діяльності в майбутньому. Автором наголошується на ролі засобів мистецтва для гармонійного розвитку особистості зокрема чинниках, які забезпечує педагогічна і мистецько-творча діяльність.

**Ключові слова:** майбутні фахівці, засоби мистецтва, навчально-виховний процес, професійна підготовка студентів.

**Мета:** охарактеризувати духовно-моральну складову професійної підготовки майбутніх фахівців з використанням засобів мистецтва.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Упровадження засобів мистецтва в навчально-виховний процес, як показала практика, засвідчують позитивне ставлення студентів до їх використання. Такий важливий засіб у професійній підготовці майбутніх фахівців не може залишатися поза увагою навчально-виховного процесу і використовувався тільки в позааудиторному просторі, тобто в мистецько-творчих колективах. У даному випадку освіта втрачає культурний, моральний, особистісний, а разом з тим і предметно-змістовний або предметно-діяльнісний контекст і смисл. Тому відбудеться втрата зв'язку освіти і культури, освіти і життя, освіти і науки, що недопустимо.

Підкреслюючи важливу роль засобів мистецтва у професійній підготовці майбутніх фахівців, водночас спрямованій на гармонійний розвиток особистості, педагогічна та мистецько-творча діяльність має забезпе-

чувати:

- формування засобами мистецтва національної свідомості суспільства і самосвідомості кожної людини;
- використання мистецтва як найбільш доступного для студентської молоді у професійній підготовці;
- важливість впливу засобів мистецтва у формуванні особистості фахівця закладами вищої освіти;
- активне залучення студентів і викладачів до участі в мистецько-творчих колективах;
- застосування мистецтва як найбільш дієвого і доступного засобу в навчально-виховному процесі;
- створення необхідних умов для занять студентів у мистецько-творчих колективах;
- підготовку науково-методичної літератури для професорсько-викладацького складу, керівників мистецько-творчих колективів з питань професійної підготовки студентської мо-

лоді засобами мистецтва;

- обмін досвідом роботи з проблеми професійної підготовки студентської молоді засобами мистецтва в навчальних закладах як України, так і країн зарубіжжя.

Усе це свідчить про необхідність якнайактивнішого впровадження культурно-творчих, культурно-мистецьких і науково-педагогічних методів як у навчально-виховний процес, так і в позааудиторну діяльність закладів вищої освіти.

**Вклад основного матеріалу дослідження.** Будь-яке мистецтво існує у двох життєво важливих аспектах: по-перше, відтворює життя; по-друге, впливає і проєктує життя.

Відтворення життя кожне мистецтво здійснює за допомогою особливих засобів, властивих йому: письменник у своєму романі, повісті або оповіданні відтворює життя з допомогою слів; художник-живописець у своїх картинах – за допомогою фарб і ліній; скульптор у статуях – з допомогою глини, гіпсу, мармуру тощо, актор послуговується засобами театральної виразності (свого власного тіла, голосу, рухів тощо). Тобто мистецтво дозволяє передати будь-які знання з простою тезою про те, що людина з усіма своїми природними індивідуальними особливостями є цікавою і цінною. Проблема полягає у тому, що вона ще не перестала бути "гвинтиком", компонентом, засобом досягнення визначених цілей. Вона сама ще не може повірити, що вона не засіб, а творча особистість. Для її переконання її у цьому необхідно змінити її свідомість, буття і переконати в тому, що за неї цього ніхто не зробить. Саме за допомогою мистецтва можна докорінно виправити ситуацію. Наші дослідження засвідчили, що студенти, котрі займаються різними видами художньої творчості, значно краще навчаються, є більш комунікабельними, відповідальними за доручену справу.

Таким чином, використання мистецьких засобів сприяє:

- збагаченню емоційно-естетичного досвіду, формуванню культури почуттів та ціннісного ставлення до оточуючого світу, природи, пробуд-

женню особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей;

- оволодінню художньо-практичними вміннями і навичками;

- формуванню комплексу морально-етичних та естетичних цінностей, гуманності, загальної і професійної культури, інтелігентності, що забезпечують здатність керуватися набутими знаннями й уміннями в самостійній діяльності, у процесі самоосвіти;

- вихованню культури міжнаціональних взаємин шляхом вивчення звичаїв, обрядів і традицій різних народів.

Проблема професійної підготовки полягає і в тому, що освіта тривалий час існує за умови гострого дефіциту духовної культури. До того ж наслідком відчуження системи освіти від формування гармонійно розвиненої особистості є той факт, що не береться до уваги вплив засобів мистецтва на успішність у навчанні, що спонукає до інтересу в потребі навчання, моральній оцінці своєї діяльності, що в сукупності розкривають інтелект, уміння мислити моральними категоріями. Необхідним є усвідомлення того, що люди, котрі формують майбутню особистість, мають виховуватися на високих гуманістичних ідеях, прекрасних зразках світової літератури, музики, живопису, архітектури, тобто на мистецтві. Тільки тоді така людина стане засобом виявлення творчо-індивідуальних, високоморальних якостей (*Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології, 2005*). У ситуації глибокої кризи системи освіти і виховання упровадження в навчальний процес засобів мистецтва спрямує їх у русло пріоритетності гуманістичних ідеалів, зміцнить духовні основи суспільства, що відповідає завданням гуманізації освіти.

Мистецтво виступає одним із засобів морально-естетичного сприйняття світу та його освоєння, в основі якого лежать закони як матеріального, так і духовного виробництва. Мистецтво за своїм змістом є багатофункціональним, завдяки чому й реалізується дійсний морально-пізнавальний характер і відносна самостійність особи.

Засоби мистецтва – це ритм, темп, колір, форма і т. д., сукупність прийомів діяльності митця, за допомогою яких він досягає мети – створює художньо-естетичну цінність. Для педагога основною ціллю і цінністю є формування "людини" за допомогою засобів мистецтва. Найвище призначення педагогічної діяльності викладача – сформуванню гармонійно розвинену особистість. На нашу думку, без використання засобів мистецтва практично цього неможливо досягнути, адже духовне начало, якому підвладне все земне – матеріальне і фізичне – обов'язково передує матеріальній основі, що забезпечується одухотвореним началом.

Єдність духовного і матеріально-фізичного начал у розвитку особистості

На *рисунку 1* відображено життєвий шлях людини, де в обов'язковому порядку відбувається взаємозв'язок між духовним началом і матеріальним його відтворенням. Духовне начало супроводжується рядом мистецьких дійств (обряд хрещення, коліскові пісні, перше причастя, захоплення різними видами мистецтва – пісня, танець, музика, кіно, вишивка та ін.). У подальшому житті людини духовне обов'язково супроводжується матеріальним (іграшки, перші спроби створити матеріальні цінності – указка, стілець, стіл тощо).

Матеріальні блага створені людиною набувають естетичності, де мистецтво є основою у їх створенні. Тобто, мистецтво має бути невід'ємною складовою професійної підготовки студентів ЗВО, в основі якої стоїть духовна культура, що відкриває шлях до прекрасного. Адже культура знаходиться в основі будь-якої діяльності і її основи закладаються з раннього дитинства для того, щоб в процесі життєдіяльності вона проявлялася на найвищому рівні.

Культура – це цілісний організм, і найбільш сприятливого результату досягає та особистість, яка не замикається в окремих та ізольованих видах духовної діяльності. У культурі особистість стає відкритою, звичайно, за умови її розвиненої духовної самостійності й самодостатності.

Духовне начало якому підвладне все земне, матеріально-фізичне

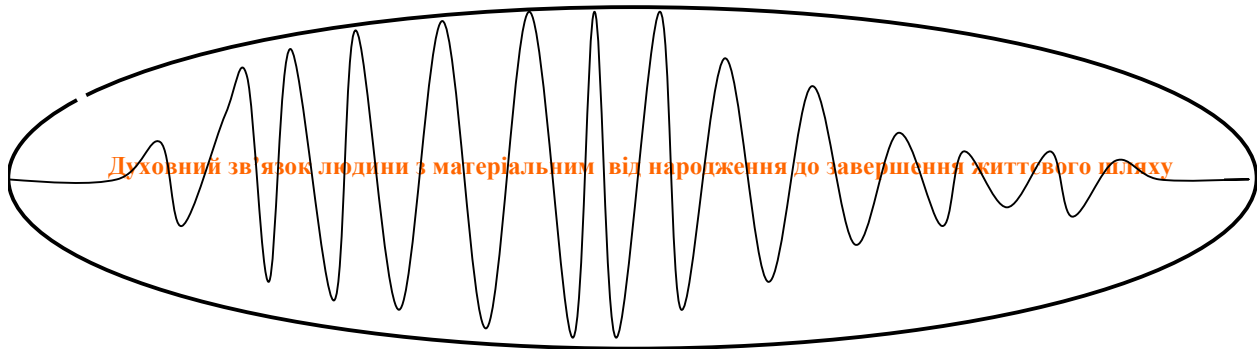


Рисунок 1. Матеріальна основа, яка забезпечена духовно-фізичним началом

Будь-яка культура реалізує свої функції не у вакуумі, а відносно об'єктів, що реально існують: або природи "першої" – природної, або "другої", штучної природи. У цілому для культури об'єктивно реальною є й та, й інша природа. Світ, у якому живе людина, цілісний, він є складною системою "природа-суспільство", і культура функціонує на всіх рівнях саме цієї системи. Тому напрями, за якими культура реалізує свої функції, різноманітні, хоча внутрішньо цілісні й єдині.

Зважаючи на те, що поняття культури є досить обширним, для нас важливо було саме таке визначення, що характеризує матеріальні й духовні цінності, які творяться людиною в професійній діяльності та побутовій сфері, в єдності природного та індивідуально-особистісного.

Одне з найперших наукових визначень культури ґрунтується на розмежуванні сфери природи і сфери суспільно-корисної діяльності людини. Під першою розуміли світ, що існував та існує поза бажаннями, волею, діяльністю людини, інша сфера існує завдяки людині й у взаємодії з нею.

У повсякденному розумінні поняття "культура", з одного боку, існує, насамперед, як система культурних інститутів і установ (театрів, бібліотек, музеїв тощо), з іншого – як показник освіченості, вихованості, знання норм етикету, певний спосіб життя.

У Словнику іншомовних слів культура (від лат. cultura – догляд, освіта,

розвиток) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії (Фурчаренко, 1993).

Ми не будемо вдаватись до аналізу та характеристики різних визначень поняття "культура", оскільки їх існує понад чотириста, але вважаємо, що останні два визначення є саме тими, які, на нашу думку, відображають сутність професійної підготовки студентів ЗВО. У їх основі закладено мистецтво як найбільший виразник саме духовної культури і загальнолюдських цінностей.

Розуміючи культуру як "другу природу", як сукупність цінностей матеріальних і духовних, як розвиток сутнісних сил людини, спосіб відтворення людиною самої себе як істоти духовної, ми розглядаємо художню культуру як найбільш стабільний гуманістичний фактор. Адже серед розгалуженої системи історично вироблених і закріплених традицією духовних цінностей – релігійних, філософських, моральних – саме художні, естетичні цінності, зберігаючи величнн досягнення людського генію у творах мистецтва, стоять на сторожі цілісності культури і життєвого досвіду, узагальненого людством протягом століть. Ядром художньої культури, її системоутворювальним чинником виступає мистецтво як художньо-образне відтворення дійсного та уявного.

Мистецтво допомагає пізнати життя у складних морально-етичних відносинах суспільного розвитку, наближає минуле, проєктує майбутнє,

розкриває психологію як окремих особистостей, так і суспільства загалом. Це індивідуальне джерело отримання знань. Воно відкриває людині шлях до прекрасного. Мистецтво є основою художньої культури, яке в художніх образах відображає дійсність, тому покликане виховувати художній смак людини, розвивати її здатність до творчості за законами краси. Мистецтво звернене до почуттів людини, на чому акцентує свою увагу І. Зязюн (Зязюн, 2006).

Творчість у мистецтві безпосередньо пов'язана з розвитком суспільства в найкращих його традиціях. За витворами мистецтва ми дізнаємося про життя людей, їхні звичаї, ідеали краси, філософію, побут. Життєве призначення мистецтва полягає у його здатності порушувати важливі суспільні проблеми і тим самим допомагати у їх вирішенні, формувати світогляд та впливати на поведінку людей. І всім цим багатством надано право володіти й використовувати його не кому-небудь, а педагогу, котрий покликаний здійснювати професійну підготовку майбутнього фахівця і водночас творити гармонійно розвинену особистість. У такому розумінні ми сприймаємо педагогіку як науку про людину, а педагога – як фахівця з формування людини на основі педагогічних мистецьких підходів.

У своєму підручнику "Педагогічна майстерність" І. Зязюн наводить слова К. Ушинського про призначення педагогіки і педагога у формуванні особистості: "Ми надаємо педагогіці епітета вищого мистецтва, тому що

слово "мистецтво" вже відрізняє її від ремесла. Будь-яка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать виключно людині і становлять виняткові риси її природи, – це вже мистецтво. У цьому розумінні педагогіка буде, звичайно, першою, вищою з мистецтв, бо намагається задовольнити найбільшу з потреб людини і людства – прагнення до вдосконалень у самій людській природі: не до вираження довершеності на полотні або в мармурі, а до вдосконалення самої природи людини – її душі і тіла; а вічний ідеал цього мистецтва є довершена людина". Тут же вчений наголошує, що немає потреби доводити важливість такого підходу із застосуванням художніх засобів у навчально-виховному процесі сучасною педагогікою (Зязюн, 1998).

Мистецтво являє собою величезний світ духовного досвіду народу, його ідей, тобто живий організм, що існує і розвивається впродовж багатьох століть, незважаючи на різного роду політичні, економічні зміни. Невикористання такого досвіду у професійній підготовці студентів закладів вищої освіти в навчально-виховному процесі для формування гармонійного розвинутої особистості було б неприпустимою помилкою професійної майстерності фахівця, особливо педагогічного профілю.

Значення мистецтва в сучасному світі неухильно зростає, оскільки запобігти явищам бездуховності можна лише шляхом усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей, серед яких мистецтво займає одне з

головних місць, адже не випадково саме мистецтво, котре виникло значно раніше, ніж наука і філософія, тривалий час відіграло провідну роль в осмисленні світу. Творча глибина мистецьких творів здатна нести в собі багатющий досвід кількох поколінь, що є обов'язковим для застосування в навчально-виховному процесі, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожному молодому людину, а в нашому випадку – кожного студента.

К. Костриков у своїй праці "Історична перспектива художньої культури в перехідний період" відзначає, що відокремлення мистецтва від народу знижує естетичний рівень людей, не дозволяє йому виконати його соціальну місію (Костриков, 2004).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Звідси можна зробити висновок щодо використання засобів мистецтва як важливої складової навчально-виховного процесу у професійній підготовці фахівців. Формування гармонійно розвинутої особистості не може відбуватися без залучення її до предметного світу культурних цінностей, трансформація та збагачення яких забезпечує розвиток духовності суспільства. Духовність особистості у професійній діяльності фахівця визначається тією мірою, якою він прилучений до культури відповідної історичної епохи, а його почуття і думки набули певної культурної форми.

У центрі вирішення цієї проблеми щодо підготовки високопрофесійних фахівців з використанням засобів мистецтва в навчально-виховному процесі завжди був і залишається

ся викладач як найважливіша педагогічна умова – людина, яка здатна формувати те найбільш досконале і високе, що називається "Homo sapiens" – "людина розумна".

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Зязюн, І. А. (2006). Естетичні засади розвитку особистості. Чернівці: Зелена Буковина. С. 14–36.

Зязюн, І. А. (1998). Теоретичні аспекти культури і культурного розвитку людини. Київ: ІЗМН. С. 8–16.

Костриков, К. Н. (2004). Історична перспектива художньої культури в Україні. *Соціальна політика та соціологія*, 3, 103–110.

Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології. (2005). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 183 с.

Фурчаренко, С. У. (1993). Методичні характеристики педагогічних досліджень. *Вісник АПН України*, 1, 11–12.

Філіпчук, Г. (2002). Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика. Чернівці: Зелена Буковина. С. 146.

Хомич, Л. (1998). Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Мистецтво і освіта*, 51.

Sztuka w rozwoju dziecka. Czasopism Pedagogicznych EduPress 07.03.2014 [zasob elektroniczny]. URL <http://www.edupress.pl/warto-przeczytac/art,388,sztuka-w-rozwoju-dziecka.html>. <http://www.edupress.pl/warto-przeczytac/art,388,sztuka-w-rozwoju-dziecka.html>

Стаття надійшла